МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра цивільного права і процесу

КУРСОВА РОБОТА

З Корпоративного права
на тему:

«Зміст корпоративних правовідносин»

Студентки V курсу групи ПРм-12
Галузь знань: 08 Право
Спеціальності: 081 Право
Захарчук Т.З.
Науковий керівник:
Паращук Л. Г.

Національна шкала_____
Кількість:_____Оцінка: ECTS_____
Члени комісії_____
_____
_____

Тернопіль – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП…….. 3
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВА ПРИРОДА КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН…..5
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ……..11
2.1. Поняття та класифікація корпоративних прав……..…11
2.2. Корпоративні права з управління підприємством та отриманням прибутку…15
2.3. Корпоративні права з одержання інформації та розпорядженням акцій/часток підприємства……...…..22
РОЗДІЛ 3. СУТНІСТЬ ТА ВИДИ КОРПОРАТИВНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ…….28
ВИСНОВОК……...……..33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……...…..….35

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток ринкової економіки в нашій державі призвів до виникнення чималої кількості господарських товариств й активного піднесення корпоративних правовідносин. Такий процес вимагав нового правового підходу до осмислення ролі і місця цих учасників господарських відносин у системі суб'єктів господарювання, а також до правового регулювання їх діяльності.

Незважаючи на те, що на сьогодні правова основа регулювання діяльності корпоративних підприємств уже сформувалась, вона далеко не завжди відповідає вимогам господарської практики. Основоположні нормативні акти, котрі регулюють дані правовідносини, містять чимало недоліків, що особливо гостро проявили себе під час виникнення та вирішення корпоративних конфліктів.

Це пояснюється тим, що розвиток корпоративних відносин відбувається в стрімкому темпі, в результаті чого економіка випереджає право. Відтак, поява якісно нових економічних відносин поки не знаходить належного законодавчого закріплення. Відсутня єдність у розумінні процесів, які відбуваються у корпоративному секторі економіки, що породжує велику кількість теорій і гіпотез, які нерідко навіть суперечать одна одній. У зв'язку з цим виникає необхідність додаткового уточнення питань, які стосуються змісту корпоративних правовідносин. Все вище сказане й обумовлює актуальність обраної теми.

Теоретична основа дослідження. Теоретичним підґрунтям курсової роботи стали дослідження відомих українських та російських вчених: В. А. Васильєвої, Н. С. Глуся, Ю. М. Жорнокуя, О. В. Гарагонича, С. М. Грудницької, Е. Е. Бекірової, В. А. Белова, С. С. Кравченка, В. М. Кравчука, П. М. Пальчука, Ю. Ю. Симонян, І. В. Спаснбо-Фатсєвої, О. Р. Кібенка, В. І. Борисової та інших.

Метою роботи є визначення змісту корпоративних правовідносин.

Завданнями є:

– розкрити правову природу корпоративних правовідносин;

– визначити зміст корпоративних відносин;

– проаналізувати поняття та класифікацію корпоративних прав;

– з’ясувати особливості корпоративних прав з управління підприємством, отриманням прибутку, одержання інформації та розпорядженням акцій/часток підприємства;

– розглянути сутність та види корпоративних обов’язків.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються у зв’язку з визначенням змісту корпоративних правовідносин.

Предметом дослідження є досягнення сучасної науки в галузі корпоративного права, що визначає особливості змісту корпоративних правовідносин.

Методологічна основа дослідження. При написанні курсової роботи використовувались загальнонаукові й спеціальні методи наукового пізнання. Їх застосування забезпечило об’єктивний аналіз змісту корпоративних правовідносин та надало змогу вирішити поставлені завдання. Методологічне підґрунтя дослідження становлять основні положення діалектики як загального методу пізнання, а також другі загальнонаукові методи: історико-правовий, формально-логічний, системно-структурний.

Структура та обсяг роботи: Курсова робота складається з трьох взаємопов’язаних між собою розділів, що включають у себе п’ять підрозділів, вступу та висновків. В кінці роботи наводиться список використаних джерел. Курсова робота розміщена на 36 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ПРАВОВА ПРИРОДА КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН

На сьогоднішній день жоден із видів суспільних відносин не дістав такої кількості визначень, поглядів і дискусій, як корпоративні правовідносини. Так, як корпоративні правовідносини визнані в Україні видом суспільних відносин, котрі врегульовані нормами права й продовжують розвиваються, то визначення їхнього кола має надзвичайно важливе кодифікаційне значення [16, с. 72].

Законодавець у ч. 3 ст. 167 ГК України під корпоративними відносинами має на увазі «відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав» [1].

Поняття корпоративних відносин визначено у постанові Пленуму Вищого Господарського суду України від 25.02.2016 № 4 Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин. У вказаній постанові зазначається, що господарським судам підвідомчі справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов’язаними із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, крім трудових спорів (п. 1.1.). Корпоративними є спори про ліквідацію юридичної особи чи скасування її державної реєстрації за позовами учасників (засновників, акціонерів, членів) до цієї юридичної особи (п. 1.3.). Корпоративними є спори за позовами акціонерів приватних акціонерних товариств про переведення на них прав та обов’язків покупця акцій у зв’язку з порушенням їхнього переважного права на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами товариства та спори за позовами акціонерів публічних акціонерних товариств та акціонерів – власників привілейованих акцій про переведення на них прав і обов’язків покупця акцій у зв’язку з порушенням їхнього переважного права на придбання акцій додаткової емісії, що розповсюджуються шляхом приватного розміщення (п. 1.4.) [7].

Щодо сфери існування корпоративних правовідносин в юридичній літературі склались одразу декілька концепцій.

На думку представників однієї з них, корпоративні відносини є предметом правового регулювання цивільного права. Ця теорія може бути умовно названа «теорією цивільних правовідносин». Приміром, І. В. Спасибо-Фатєєва розглядає корпоративні правові відносини як цивільні: «...оскільки корпоративні правовідносини є одним із видів цивільних правовідносин, їм притаманні всі ознаки цивільних правовідносин: дозволена спрямованість, захист суб'єктивних прав та майновий, компенсаційний характер відповідальності» [19, с. 8].

На думку Н. С. Глусь, корпоративне право є інститутом цивільного права: «...за своєю правовою природою корпоративні правовідносини можуть бути як майнового, так і немайнового характеру, але пов'язаного з майновим» [9, с. 13].

Згідно з іншою теорією – корпоративні правовідносини є різновидом господарських правовідносин. Назвемо цю теорію умовно «теорією господарських правовідносин». Наприклад, В. Щербина визначає, що за своєю правовою природою корпоративні відносини є поєднанням взаємопов'язаних і взаємообумовлених організаційно-господарських та майново-господарських відносин [20, с. 13].

Як зазначає О. Р. Кібенко, «все те, що так чи інакше пов'язано з діяльністю господарських товариств, підпадає під регулювання норм корпоративного права» [11, с. 41]. Науковець пропонує поділяти корпоративні правовідносини на внутрішні та зовнішні. Внутрішніми вважаються відносини, котрі виникають всередині господарського товариства. Зовнішніми є відносини, які виникають в процесі здійснення останнім підприємницької діяльності.

Внутрішні корпоративні правовідносини можна поділити на три групи:

– відносини між учасниками товариства;

– відносини між господарським товариством і його учасниками;

– відносини між різними органами господарського товариства.

На думку О. Р. Кібенко, зовнішні корпоративні відносини можуть володіти приватноправовим чи публічно-правовим характером. Основну масу

приватноправових корпоративних відносин становлять відносини цивільні та трудові; публічно-правові корпоративні відносини можуть проявлятися в адміністративних, фінансових, кримінально-правових та багатьох інших відносинах [11, с. 42].

Теорію «зобов'язально-цивільних правовідносин» підтримує В. М. Кравчук: «Правова природа корпоративних відносин не може й не повинна пояснюватись лише із позиції теорії цивільного права. Окремі відносини, які входять до складу корпоративних, є зобов'язальними (наприклад, відносини щодо сплати внесків до статутного капіталу), і отже, і цивільними, окремі – управлінськими (наприклад, відносини щодо скликання та проведення загальних зборів учасників), окремі – трудовими (наприклад, відносини між головою виконавчого органу і товариством), окремі – фінансовими (наприклад, відносини щодо емісії цінних паперів)» [14, с. 143].

На думку В. М. Савінової, корпоративні правовідносини є «окремою сферою відносин, які стосуються суб'єктів господарської діяльності, що поєднують у собі майнові, немайнові та/або організаційні елементи Вони ґрунтуються на принципах пайової участі осіб у створенні, діяльності, зміні та припиненні суб'єктів господарської діяльності незалежно від їх організаційно правової форми та права власності. Корпоративні правовідносини за своєю юридичною природою є відносинами, виникнення та існування яких обумовлене реалізацією власником своїх правомочностей посередництвом участі в корпоративному господарюванні [16, с. 74].

І. Я. Бабецька підсумовуючи наукові визначення корпоративних відносин зазначає, що вони виникають в зв'язку із об'єднанням капіталів і зусиль, на відміну від відносин зобов'язальних, що опосередковують оборот майна. Сутність таких відносин зводиться до того, що учасник у результаті реалізації засновницького права, і, як правило, передання новоствореному суб'єкту (організації) майна у власність набуває натомість права на управління нею в тій чи іншій формі (брати участь в органах управління корпорації, отримувати інформацію про її діяльність) та участь у розподілі прибутку корпорації. Ці

організації спеціально створюються суб'єктами майнових відносин для постійної, професійної участі в майновому обороті. Вони будуються на засадах самоуправління та обліку учасників, які і визначають їх статус як самостійного носія речового права. Відносини учасника з корпорацією мають майновий характер, що є предметом регулювання цивільного права [8, с. 152].

В. М. Савінова виділяє такі ознаки корпоративних правовідносин, та наголошує, що саме вони дають можливість корпоративним правовідносинам претендувати на окреме місце серед господарських правовідносин, а саме:

– це особливий різновид суспільних відносин, які виникають між суб'єктів корпоративних відносин з приводу соціального блага;

– мають власну структуру, що складається із суб'єктів, об'єктів, змісту, а також підстав виникнення таких відносин;

– суб'єктами корпоративних відносин є будь-які особи, що на підставі певних юридичних фактів стають учасниками юридичних осіб корпоративного типу;

– об'єктом корпоративних відносин виступає поведінка, що спрямована на суспільне благо, з приводу якого виникає і реалізується правовідношення;

– зміст корпоративних правовідносин становлять конкретні корпоративні права та обов'язки їх суб'єктів;

– виникають у зв'язку з управлінням капіталами;

– виникають, змінюються чи припиняються відповідно до норм права [16, с. 74].

Ю. Ю. Симонян підтримує точку зору, що корпоративним правовідносинам характерна наявність матеріального, вольового й юридичного змісту.

Матеріальний зміст корпоративних відносин характеризується наявністю фактичної поведінки їх учасників із приводу здійснення ними майнових й особистих немайнових прав. Що стосується майнових корпоративних відносини, то вони виникають, передусім, із приводу сплати дивідендів, сплати вартості часток/акцій та із других підстав. Особисті немайнові відносини, які регулюються корпоративним правом, створюються при реалізації учасником права на участь в управлінні справами господарської організації, на отримання інформації тощо.

Вольовий зміст корпоративних відносин характеризується наявністю взаємодії державної волі, що виражена в корпоративних нормах, і індивідуальної волі учасників корпоративних відносин, що виражена в локальних корпоративних нормах і діях учасників.

Суб'єктивні юридичні права й обов'язки його учасників становлять юридичний зміст правовідносин. Ще одним елементом юридичного змісту таких правовідносин вважається об'єкт. Тобто різні матеріальні й нематеріальні блага, які здатні удоволити потреби суб'єкта відносин. Цими об'єктами є речі, в тому числі послуги, результати духовної й інтелектуальної творчості, особисті немайнові блага.

Суб'єктами корпоративних відносин вважаються господарські організації та їхні засновники/учасники.

Юридичними фактами, на підставі котрих виникають корпоративні відносини, є правочини, предметом яких є правовідносини з приводу набуття чи відчуження корпоративних прав [17, с. 47].

На думку В. М. Савінової зміст корпоративних правовідносин становлять конкретні корпоративні права й обов'язки їхніх суб'єктів. Проте, як зазначає вчена, виникає проблема, коли мова йде про розмежування корпоративних прав на ті, що відповідають за зміст корпоративних правовідносин, та ті, що вважаються об'єктами права, тобто перебувають в цивільному обороті.

Між такими становищами корпоративних прав існує принципова різниця, яка полягає в тому, що у першому випадку, де корпоративні права вважаються змістом корпоративних правовідносин, мова повинна йти про порядок здійснення його носієм права на участь в загальних зборах, на одержання частини прибутку/дивіденди тощо. Саме у такому аспекті йдеться про корпоративні правовідносини. В другому випадку, де корпоративні права вважаються об'єктами права, а отже, йдеться про укладення із ними правочинів, вони прирівнюються до звичайних речей. Тобто, так само, як реалізуються будь-які речі та цінні папери, відчужуються й акції та корпоративні права учасників інакших господарських товариств. А тому тут складаються традиційні цивільні

правовідносини. Отож, господарський суд, при визначенні підвідомчості спору, має розрізняти спір про право на цінний папір й спір про право за цінним папером, чи якщо брати ширше – про корпоративні права як об’єкт та як зміст корпоративних правовідносин [16, с. 73].

Отож, на підставі вище викладеного зазначимо, що корпоративними правовідносинами слід визнати врегульовані нормами права й установчими документами такі суспільні відносини, котрі виникають серед засновників/учасників юридичної особи та, власне, самою юридичною особою у результаті реалізації засновницьких прав, та відносини серед учасників, котрі об’єднуються щодо набуття, реалізації й припинення корпоративних прав. Обов’язковою ознакою корпоративних відносин варто визнати присутність визначеного законодавцем об’єкта права корпоративної власності, тобто факту наявності в учасника корпоративних прав особливого виду майнових прав.

РОЗДІЛ 2
ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

2.1. Поняття та класифікація корпоративних прав

Поняття корпоративних прав закріплено в деяких законах. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства» корпоративні права – це сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які випливають із права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів й активів акціонерного товариства в разі його ліквідації відповідно до закону, а також інакші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами [3].

У ст. 167 ГК України корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [1].

Як зазначає Ю. Жорнокуй, очевидні різноманітні вирази щодо визначення поняття суб'єктивного корпоративного права, унаслідок чого в Законі України «Про акціонерні товариства» закладена вказівка щодо наявності у акціонера множинності прав, а у зазначених Кодексах - про наявність правомочностей. Одночасно в указаному Законі спостерігається непослідовність, позаяк в одному і тому ж визначенні корпоративних прав уживається як термін «інші права» (тут мається складові корпоративних прав), так й термін «правомочності». В Кодексах же доречно використовується один термін «правомочності» в складі корпоративного права [10, с. 107].

З'ясувати сутність корпоративних прав не полишені й науковці.

Одною з перших вчених України, предметом наукових досліджень котрої стали корпоративні правовідносини, можна назвати І. В. Спасибо-Фатєєву, котра

запропонувала особисте бачення тогочасного стану піднесення корпоративних прав. Науковцем здійснено висновок щодо доречності існування механізму, відповідно до якого учаснику товариства належать два види прав: майнове, що як основоположне право продукує вторинні майнові права, й особисте немайнове. Перше вважається оборотоздатним тв його відчуження призводить до правонаступництва в нового учасника. Особисте немайнове право участі не вважається оборотоздатним та його передання є неможливе; воно виникає в особи, котра купила в учасника право на частку у певний спосіб. Отож, вченою стверджується сумнівність конструкції штучного розривання майнового й немайнового прав учасників, зокрема, І. В. Спасибо-Фатєєва є більш схильною щодо тлумачення суб'єктивного корпоративного права як єдиного цілого з наявністю його майнової та немайнової складових [18, с. 185].

На думку П. М. Пальчука, під корпоративними правами варто розуміти право особи, котра вчиняє потрібні засновницькі дії й здійснює внесок у статутний (складений) капітал, отримує статус учасника корпорації (підприємницького товариства чи другої юридичної особи, що має своєю метою одержання прибутку для подальшого його розподілу поміж учасниками). Всі інакші суб'єктивні права учасника, котрі випливають з його членства у тій або другій корпорації – належать до похідних та розкриваються через термін «корпоративні права» [15, с. 7].

На думку О. В. Гарагонич, С. М. Грудницької та інших, корпоративні права слід розуміти як усю сукупність передбачених законодавством та установчим документом прав, що їх отримує особа внаслідок триваючого або минулого володіння часткою, паєм певного розміру (певною кількістю акцій) у статутному капіталі, або майні конкретного корпоративного підприємства. Ці права є різними за обсягом у різних учасників (акціонерів, членів) і відображають ступінь корпоративного контролю даного учасника (члена, акціонера) над даним корпоративним підприємством [13, с. 108].

Як зазначає Ю. Ю. Симонян, корпоративні права необхідно розуміти як право особи, котра поєднує зусилля й капітал, бути учасником юридичної особи. Науковець

наголошує, що для усіх прав характерним є те, що: вони створюються в результаті утворення юридичної особи; виявляють відносини між юридичною особою та її засновником; їм належить організаційно-майновий характер; вони пов'язані із впливом засновника на формування волі юридичної особи; вони пов'язані із опосередкованим правом при ліквідації юридичної особи на її майно [17, с. 49].

Зокрема, В. М. Кравчук, вказує, що корпоративні права - це сукупність прав учасника юридичної особи, зміст котрих визначається її організаційно-правовою формою й установчими документами. Всі оці права, зауважує вчений, так або інакше пов'язані із реалізацією права участі у товаристві та саме це робить їх корпоративними [14, с. 51].

Залежно від організаційно-правової форми корпоративного підприємства, особою, якій належать корпоративні права, може бути: засновник, акціонер, учасник, член, вкладник.

Підстави набуття особою корпоративних прав можна поділити на первинну та похідні. Єдиною первинною підставою набуття корпоративних прав є формування особою одноосібно чи разом з іншими особами майнової бази відповідного корпоративного підприємства (статутного, складеного, пайового капіталу). Серед похідних підстав набуття корпоративних прав можна виділити:

– придбання за договором акції, частки, паю в особи, яка вже здійснила формування такої бази;

– спадкування/правонаступництво щодо частки у статутному капіталі або акцій;

– звернення стягнення на акції акціонерного товариства.

Зміст корпоративних прав розрізняється залежно від організаційно-правової форми корпоративного підприємства та положень його установчого документа.

Слід зазначити, що корпоративні права можна класифікувати за цілою низкою ознак.

І. За ознакою загальності корпоративні права можна поділити на:

– загальні – такі, що властиві корпоративним підприємствам усіх організаційно-правових форм;

– спеціальні – такі, що властиві окремим організаційно- правовим формам корпоративних підприємств.

II. За ознакою первинності корпоративні права поділяють на:

– базові (основні чи первинні);

– похідні (конкретизуючі, які розкривають зміст базових прав).

III. За ознакою джерела корпоративні права:

– передбачені законодавством;

– передбачені локальними актами товариства, серед яких, у свою чергу, можна виділити: права, що їх містять установчі документи відповідних корпоративних підприємств та права, передбачені іншими локальними актами відповідних корпоративних підприємств (зокрема – положеннями).

IV. За ознакою характеру корпоративні права поділяють на:

– майнові;

– організаційні;

V. За ознакою правового змісту корпоративні права поділяють на:

– група корпоративних прав з управління корпоративним підприємством;

– група корпоративних прав з отримання прибутку і майна корпоративного підприємства;

– група корпоративних прав з отримання інформації щодо діяльності корпоративного підприємства;

– група корпоративних прав з розпорядження акціями/частками/паями [13, с. 112].

2.2. Корпоративні права з управління підприємством та отриманням прибутку

Розглянемо групу корпоративних прав з управління корпоративним підприємством. Це право реалізується через:

По-перше, загальні збори – шляхом ініціювання їх скликання, формування порядку денного зборів, голосування на зборах, здійснення контролю за реєстрацією на зборах, ходом голосування і підрахунком голосів, і конкретизується через низку похідних прав;

По-друге, членство в органах корпоративного підприємства;

По-третє, через безпосереднє ведення справ підприємства (у повних та командитних товариствах).

Найважливішим з похідних прав, які конкретизують право брати участь в управлінні корпоративним підприємством через участь в загальних зборах є право голосувати на зборах. Це право реалізується виходячи з двох альтернативних принципів:

1. З принципу спільної згоди всіх учасників [13, с. 114]. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 121 та ч. 1 ст. 136 ЦК України управління діяльністю повних та командитних товариств здійснюється за спільною згодою всіх учасників, якщо інше не передбачене засновницьким договором такого товариства [2]; у разі проведення заочного голосування в акціонерному товаристві згідно ст. 48 Закону України «Про акціонерні товариства» [3]; на загальних зборах товариства з обмеженою відповідальністю, якщо розглядається можливість голосування з питання, не внесеного до порядку денного відповідно до ч. 5 ст. 61 Закону України «Про господарські товариства» [4].

2. З принципу більшості голосів (у всіх інших випадках). При прийнятті рішень більшістю голосів діють такі основні правила:

– кожен учасник/член має 1 голос (у повних та командитних товариствах, якщо засновницький договір передбачає прийняття рішень більшістю голосів, але такий договір може передбачати і альтернативний підхід до визначення

кількості голосів учасника та у виробничих кооперативах згідно ч. 2 ст. 121, ч. 1 ст. 136 ЦК України, ч. 10 ст. 15 Закону України «Про кооперацію»);

– учасник/акціонер має кількість голосів пропорційну кількості акцій, або розміру його частки у статутному (складеному) капіталі товариства в акціонерному товаристві, товаристві з обмеженою чи додатковою відповідальністю, а також у повних та командитних товариствах, якщо такий підхід передбачений засновницьким договором [18, с. 191].

Брати участь в управлінні корпоративним підприємством через участь в загальних зборах передбачає також наступні права:

– отримувати повідомлення про проведення загальних зборів у строк та в порядку, які передбачені законодавством;

– ознайомлюватися з документами, необхідними для прийняття рішень з питань порядку денного, наприклад у товаристві з обмеженою чи додатковою відповідальністю не пізніше ніж за 7 днів до проведення зборів, а в акціонерному товаристві – з моменту їх скликання (ст. 36 Закону України «Про акціонерні товариства», ч. 5 ст. 61 Закону України «Про господарські товариства»);

– вимагати проведення загальних зборів: у товаристві з обмеженою чи додатковою відповідальністю – якщо учаснику належить частка, що перевищує 20% статутного капіталу; в акціонерному товаристві – якщо акціонеру належить 10% і більше простих акцій; у виробничому кооперативі – якщо таку вимогу подає 1/3 членів кооперативу (ч. 4 ст. 61 Закону України «Про господарські товариства », ч. 1 ст. 4 7 Закону України «Про акціонерні товариства», ч. 6 ст. 15 Закону України «Про кооперацію»);

– проводити загальні збори самостійно у разі, якщо уповноважений орган або посадова особа корпоративного підприємства не задовольняє вимоги про проведення зборів: приміром, в акціонерному товаристві – якщо акціонеру належить 10% і більше простих акцій; у виробничому кооперативі – якщо таку вимогу подавала 1/3 членів кооперативу (ч. 6 ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства», ч. 7 ст. 15 Закону України «Про кооперацію»);

– доповнювати порядок денний загальних зборів, які скликають інші суб'єкти питаннями, на власний розсуд, у тому числі – вносити пропозиції щодо питань, включених до порядку денного загальних зборів, а також щодо нових кандидатів до складу органів товариства: у товаристві з обмеженою чи додатковою відповідальністю – будь-який учасник, в акціонерному товаристві – акціонер, якому належать 5% і більше простих акцій (ч. 5 ст. 61 Закону України «Про господарські товариства», ст. 38 Закону України «Про акціонерні товариства»);

– здійснювати контроль за реєстрацією учасників зборів, ходом голосування, підрахунком голосів – в акціонерному товаристві – акціонер, якому належать 10% і більше простих акцій (ч. 4 ст. 40 Закону України «Про акціонерні товариства»);

– призначати свого представника на загальних зборах постійно або на певний строк – в акціонерному товаристві, товаристві з обмеженою чи додатковою відповідальністю (ч. 2 ст. 39 Закону України «Про акціонерні товариства», ч. 2 ст. 58 Закону України «Про господарські товариства»);

- голосувати на загальних зборах [13, с. 115-116].

Право брати участь в управлінні справами корпоративного підприємства через членство в органах корпоративного підприємства може бути прямо зазначене в законі (приміром ст. 12 Закону України «Про кооперацію» прямо закріплює право обирати і бути обраним до органів управління виробничого кооперативу, також у ч. 3 ст. 17, ч. 2 ст. 18 цього Закону зазначається, що членами спостережної ради та ревізійної комісії можуть бути обрані лише члени кооперативу) або випливає з положень законодавства (ч. 1 ст. 63 Закону України «Про господарські товариства» передбачає, що лише учасники товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю можуть бути членами ревізійної комісії, а ч. 1 ст. 53, абз. 3 ч. 1 ст. 73 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачає, що юридичні особи можуть обиратися до складу ревізійної комісії та наглядової ради акціонерного товариства лише, якщо вони є його акціонерами. Утім, до виконавчих органів усіх видів корпоративних

підприємств, а до наглядових рад і ревізійних комісій акціонерного товариства, а також головою товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю обираються не лише учасники/члени/акціонери, а будь-які фізичні особи, яким це прямо не забороняє закон.

Право брати участь в управлінні справами корпоративного підприємства через ведення справ (у повних та командитних товариствах) виступає формою безпосередньої участі учасника (повного учасника) в управлінні справами товариства, коли учасник не приймає певні рішення, що їх виконують згодом посадові особи товариства і не набуває членства в органах товариства, а виступає від імені товариства, діючи саме в якості учасника – на свій розсуд, або за згодою інших учасників чи за їх дорученням згідно положень ст. 122 ЦК України, ст. 68 Закону України «Про господарські товариства» [18, с. 192-193].

До групи корпоративних прав з отримання прибутку і майна корпоративного підприємства входять права, які є, безумовно, майновими.

Загалом, учасник корпоративного підприємства може отримати прибуток від володіння корпоративними правами двома способами:

1. Через продаж належних йому корпоративних прав третім особам за ціною, що перевищує вартість його інвестиції у створення чи придбання таких корпоративних прав.

2. Через отримання учасником частини прибутку/дивідендів (у виробничих кооперативах – кооперативних виплат та виплат на пай) [13, с. 119-120].

Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» дивіденд – це частина чистого прибутку АТ, що виплачується акціонеру з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та/або класу [3].

Про виплату дивідендів приймається рішення загальними зборами учасників підприємства. Рішення про спрямування прибутку на виплату дивідендів повинно містити: суму прибутку підприємства, що спрямована на виплату дивідендів; розмір дивідендів; порядок та термін виплати дивідендів. Після прийняття рішення здійснюється виплата дивідендів [12, с. 178].

Відповідно до Рішення № 391 Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку («НКЦФР») від 12.04.2016 про Порядок виплати дивідендів акціонерним товариством [6] встановлюється послідовність дій акціонерного товариства, професійних учасників депозитарної системи України з виплати АТ дивідендів, порядок та строки перерахування дивідендів особам, які мають право на отримання дивідендів. Отож, АТ здійснює виплату дивідендів через депозитарну систему України або безпосередньо акціонерам. Конкретний спосіб виплати дивідендів визначається відповідним рішенням загальних зборів акціонерів щодо всього випуску акцій відповідного акціонерного товариства.

Згідно Законом України «Про акціонерні товариства» товариство виплачує дивіденди виключно грошовими коштами. Дивіденди виплачуються на акції, звіт про результати розміщення яких зареєстровано у встановленому законодавством порядку [3].

АТ повідомляє осіб, які мають право на отримання дивідендів, про дату, розмір, порядок та строк їх виплати. У випадку виплати дивідендів безпосередньо акціонерам таке повідомлення додатково має містити інформацію про спосіб отримання нарахованих дивідендів АТ. АТ здійснює виплату дивідендів шляхом виплати всієї суми дивідендів у повному обсязі або кількома частками, якщо це передбачено рішенням загальних зборів або наглядової ради товариства. У випадку прийняття АТ рішення про виплату дивідендів частками, вони здійснюються одночасно всім особам, які мають право на отримання дивідендів, пропорційно [6].

Важливо зазначити, що корпоративне підприємство може взагалі не отримати у певному звітному періоді прибутку і не мати прибутку нерозподіленого, або навпаки - зазнати збитків, що унеможливлює отримання дивідендів усіма категоріями учасників, крім акціонерів акціонерного товариства – власників привілейованих акцій, які отримують дивіденди на підставі не рішення загальних зборів, а прямої вказівки у статуті акціонерного товариства у розмірі, передбаченому статутом. За відсутності прибутку дивіденди власникам привілейованих акцій сплачуються за рахунок коштів

резервного капіталу або спеціального фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями [13, с. 121].

Отож, виплата дивідендів за простими акціями здійснюється з чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку на підставі рішення загальних зборів акціонерного товариства у строк, що не перевищує 6 місяців з дня прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів. Виплата дивідендів за привілейованими акціями здійснюється з чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку відповідно до статуту акціонерного товариства у строк, що не перевищує 6 місяців після закінчення звітного року.

Ст. 31 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачається обмеження щодо виплати дивідендів. Зокрема, АТ не має права приймати рішення про виплату дивідендів та здійснювати виплату дивідендів за простими акціями у разі, якщо: звіт про результати розміщення акцій не зареєстровано у встановленому законодавством порядку; власний капітал товариства менший, ніж сума його статутного капіталу, резервного капіталу та розміру перевищення ліквідаційної вартості привілейованих акцій над їх номінальною вартістю.

АТ не має права здійснювати виплату дивідендів за простими акціями у разі, якщо: товариство має зобов’язання про викуп акцій відповідно до ст. 68 цього Закону; поточні дивіденди за привілейованими акціями не виплачено повністю.

АТ не має права приймати рішення та здійснювати виплату дивідендів за привілейованими акціями у разі, якщо: звіт про результати розміщення акцій не зареєстровано у встановленому законодавством порядку. АТ не має права здійснювати виплату дивідендів за привілейованими акціями певного класу до виплати поточних дивідендів за привілейованими акціями, власники яких мають перевагу щодо черговості отримання дивідендів [3].

Певним аналогом дивідендів є тільки виплати на паї, розмір яких обумовлюється розміром відповідного паю. Тобто, у виробничих кооперативах діє повністю відмінна від інших корпоративних підприємств система розподілу

прибутків між його членами. При вступі до виробничого кооперативу особа сплачує окремо вступний внесок (який є однаковим для усіх членів) та пай (розмір якого у різних членів може відрізнятися). Відповідно, за результатами діяльності кооперативу за рік його член одержує, згідно ст. 26 Закону України «Про кооперацію» не єдиний платіж (дивіденд), пропорційний розміру його майнової участі у майні кооперативу, а: – кооперативні виплати – тобто, частину доходу, що розподіляється за результатами фінансового року між членами кооперативу пропорційно їх участі в господарській діяльності кооперативу у порядку, визначеному рішенням вищого органу управління кооперативу, та – виплати на паї – тобто, частину доходу кооперативу на пай члена та асоційованого члена кооперативу. При цьому ст. 26 Закону України «Про кооперацію» прямо зазначає, що кооперативні виплати та виплати на паї не належать до оплати праці, а сума виплат на паї не може перевищувати 20% доходу, визначеного до розподілу. На відміну від дивідендів, які сплачуються виключно у грошовій формі, виплати у кооперативах можуть здійснюватися як грошима, так і товарами, цінними паперами та в інших формах, передбачених статутом відповідного кооперативу [13, с. 124-125].

Крім частини прибутку учасник корпоративного підприємства отримує, за певних умов, його майно чи його вартість. Слід зазначити, що отримання майна підприємства, або його власності може відбуватися як при припиненні, а саме – ліквідації підприємства, так і в процесі його діяльності. В останньому випадку учасник корпоративного підприємства реалізує право на отримання вартості частини майна пропорційно розміру своєї частки у випадку його виходу чи виключення [18, с. 193].

2.3. Корпоративні права з одержання інформації та розпорядженням акцій/часток підприємства

Широке коло інформації про корпоративне підприємство володіє режимом відкритої інформації, котра розкривається у обов'язковому порядку, зокрема – завдяки внесенню в Єдиний реєстр юридичних й фізичних осіб - підприємців. До решти відомостей корпоративного підприємства доступ третіх осіб може обмежуватись та встановлюватись щодо них режим конфіденційної інформації.

Право учасника на одержання інформації щодо діяльності корпоративного підприємства випливає з загальних норм закону: приміром ч. 1 ст. 88 та ч. 1 ст. 99 ГК України, ст. 10 Закону України «Про господарські товариства», п. 5 ч. 1 ст. 116 ЦК України.

В загальному, учасники задовольняють інтерес щодо одержання відомостей через відповідні запити до підприємства щодо надання їм інформації, через звістку підприємством відомостей, котрі воно повинно повідомляти відповідно до закону або через ініціювання перевірок його діяльності.

Зокрема, через запити щодо надання інформації:

– учасники повних товариств, повні учасники командитних товариств мають право на доступ до всієї документації відповідного товариства, причому закон прямо встановлює, що відмова від цього права чи його обмеження, зокрема за домовленістю учасників товариства, є нікчемною (ст. 121 ЦК України), подібним чином ч. 1 ст. 99 ГК України передбачає одержання членом виробничого кооперативу достовірної та повної інформації про фінансово-господарську діяльність кооперативу;

– акціонери акціонерного товариства мають доступ не до усієї документації товариства, проте до доволі широкого кола даних: статуту, змін до нього, засновницького договору, свідоцтва про державну реєстрацію товариства; положень про загальні збори, наглядову раду, виконавчий орган та ревізійну комісію, інших внутрішніх положень товариства, що регулюють діяльність його органів, та змін до них; положень про кожну філію та кожне представництво

цього товариства; документів, що підтверджують права на майно; принципів (кодексу) корпоративного управління акціонерного товариства; протоколів загальних зборів; матеріалів, з якими акціонери мають можливість ознайомитися під час підготовки до загальних зборів тощо (ст. ст. 7 7, 78 Закону України «Про акціонерні товариства») ;

– учасники товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю мають доступ тільки до річних балансів, звітів, протоколів зборів учасників, якщо статут не передбачає більш повного доступу до документації такого товариства (ч. 1 ст. 88 ГК України, ст. 10 Закону України «Про господарські товариства»);

– вкладники командитних товариств мають доступ лише до річних звітів та балансів товариства (ст. 79 Закону України «Про господарські товариства») [13, с. 127-128].

Відповідно до ч. 5 ст. 61 Закону України «Про господарські товариства» корпоративні підприємства повинні повідомляти учасників, а їх учасники мають право отримувати відомості про дату, час, місце проведення, порядок денний загальних зборів [4]. Відповідно до ч. 3 ст. 35 Закону України «Про акціонерні товариства», в акціонерних товариствах також - про час початку і закінчення реєстрації акціонерів для участі у зборах, дату складення переліку акціонерів, які мають право на участь у загальних зборах, порядок ознайомлення акціонерів з матеріалами, з якими вони можуть ознайомитися під час підготовки до загальних зборів.

Також акціонерне товариство, згідно Закону України «Про акціонерні товариства» інформує свого акціонера у встановлені законом строки щодо:

– наступний продаж іншими акціонерами належних ним акцій, якщо статут приватного акціонерного товариства передбачає переважне право акціонера на придбання акцій в випадку їхнього продажу другими акціонерами (ст. 7);

– запланованого товариством приватного розміщення простих акцій для реалізації акціонером переважного права на їх придбання, а в випадку, якщо таке

право передбачене й для випадків емісії привілейованих акцій, і про наступну емісію привілейованих акцій з зазначенням загальної кількості розміщуваних акцій, їхньої ціни, правил визначення кількості акцій, на придбання котрих може розраховувати акціонер, строків й порядку їх придбання, а також, якщо розміщуються привілейовані акції - прав, котрі вони надають (ст. 27);

– дати, розміру, порядку й строків виплати дивідендів (ст. 30);

– пропозицій особи, котра придбала контрольний пакет акцій акціонерного товариства, придбати також прості акції, котрі належать акціонеру, в тому числі інформацію про особу, що придбала контрольний пакет, запропоновану ціну придбання акцій, порядок оплати ціни й строк протягом якого акціонер може повідомити про прийняття пропозиції (ст. 65);

– запланованого товариством добровільного викупу акцій в акціонерів з зазначенням кількості, ціни й строку викупу акцій (ст. 66) [3].

Право на отримання інформації шляхом ініціювання перевірки діяльності корпоративного підприємства здійснюється:

– в товариствах з обмеженою або додатковою відповідальністю через реалізацію права кожного учасника вимагати здійснення аудиторської перевірки річної фінансової звітності товариства із залученням професійного аудитора, не пов’язаного майновими інтересами з товариством чи його учасниками (ст. 146 ЦК України) [2], або перевірки діяльності виконавчого органу товариства ревізійною комісією (ст. 63 Закону України «Про господарські товариства») [4];

– в акціонерному товаристві – через реалізацію права акціонера, який володіє більше ніж 10% простих акцій, вимагати проведення спеціальної перевірки окремих аспектів діяльності товариства ревізійною комісією, внутрішнім аудитором акціонерного товариства чи незалежним аудитором (ст. 76 Закону України «Про акціонерні товариства»), а також – вимагати проведення перевірки усієї діяльності такого товариства незалежним аудитором не частіше 2-х разів на рік (ст. 75) [3];

– у виробничому кооперативі – через реалізацію права не менш як 10% членів кооперативу вимагати прийняття рішення загальними зборами щодо

проведення перевірки результатів фінансово-господарської діяльності кооперативу ревізійною комісією (ст. 18 Закону України «Про кооперацію»), при цьому таким правом наділений не член кооперативу, а лише певна сукупність членів [5].

Слід зазначити, що проведення перевірок діяльності повних та командитних товариств за ініціативою учасників регулюється виключно положеннями їх установчих документів, оскільки законодавство не містить з цього питання жодних норм.

Що стосується корпоративних прав з розпорядження учасником акціями, частками, паями підприємства, то найважливішими є:

1. Право виходу учасника з корпоративного підприємства, тобто право вчинити односторонній правочин, унаслідок якого відбувається добровільне припинення корпоративних прав учасника без переходу їх до іншої особи. Таке право передбачене законом для виробничих кооперативів та всіх господарських товариств, крім акціонерних.

2. Право відступити частку, акції або пай, тобто вчинити двосторонній правочин (договір) з іншою особою, внаслідок якого корпоративні права учасника припиняються з переходом до третьої особи. Таке право мають учасники всіх видів господарських товариств, так само як і члени виробничих кооперативів. Слід також зауважити, що у всіх видах корпоративних підприємств, крім публічних та частини приватних акціонерних товариств, право відступити частку не є безумовним – у повних та командитних товариствах відступлення частки відбувається за згодою всіх учасників, відступлення паю членом кооперативу особі, яка не є членом кооперативу, здійснюється за згодою самого кооперативу.

Таке право учасника певною мірою обмежується також й переважним правом інших учасників на придбання часток, акцій, паїв у разі їх продажу.

Також, учасник, який вийшов, або якого було виключено з корпоративного підприємства, отримує частину активів підприємства, реалізуючи право на отримання вартості частини майна товариства пропорційно розміру частки

учасника (ст.ст. 54, 64, 71, 72 Закону України «Про господарські товариства», ст.ст. 130, 148 ЦК України), а якщо йдеться про виробничий кооператив – право члена кооперативу, який виходить, або якого виключено з кооперативу, на одержання своєї загальної частки натурою, грішми або (за бажанням) цінними паперами відповідно до їх вартості на момент виходу, а земельної ділянки – у натурі (ст.ст. 12, 21 Закону України «Про кооперацію») [13, с. 130-131].

Крім вище зазначених, акціонери акціонерного товариства користуються й специфічними правами, які притаманні тільки їм та передбачені в Законі України «Про акціонерні товариства», а саме:

– право придбати акції, що додатково емітуються товариством шляхом приватного розміщення, пропорційно кількості акцій, які вже належать такому акціонеру (ст. 27), наявне у акціонерів – власників простих акцій у силу закону, а у акціонерів – власників привілейованих акцій – якщо воно передбачене статутом;

– право продати за ринковою вартістю належні акціонеру прості акції особі, що придбала контрольний пакет акцій акціонерного товариства (ст. 65), якому кореспондує зобов'язання такої особи купити акції та сплатити акціонеру їх ринкову вартість;

– право продати за ринковою вартістю належні акціонеру акції товариству (ст. 68), якщо він зареєструвався для участі у загальних зборах та голосував проти прийняття рішення щодо одного або декількох з таких питань;

– якщо йдеться про прості акції: про злиття, приєднання, поділ, перетворення, виділ, зміну типу товариства; про зміну розміру статутного капіталу товариства; про вчинення акціонерним товариством значного правочину; про вчинення акціонерним товариством правочину, щодо якого є заінтересованість;

– якщо йдеться про привілейовані акції: про внесення змін до статуту товариства, якими передбачається розміщення привілейованих акцій нового класу, власники яких матимуть перевагу щодо черговості отримання дивідендів або виплат у разі ліквідації товариства; про розширення обсягу прав акціонерів –

власників розміщених привілейованих акцій, які мають перевагу щодо черговості отримання дивідендів або виплат у разі ліквідації товариства;

– право продати за ринковою вартістю частину належних акціонеру акцій товариству пропорційно до кількості належних йому акцій, якщо загальні збори прийняли рішення здійснити пропорційний викуп акцій (ст. 66) [3].

Праву акціонера продати акції товариству з підстав, передбачених статтях 66,68 вище зазначеного Закону кореспондує зобов’язання товариства купити акції та сплатити акціонеру їхню ринкову вартість.

РОЗДІЛ 3
СУТНІСТЬ ТА ВИДИ КОРПОРАТИВНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Корпоративні обов'язки – це вид та міра належної поведінки учасника корпоративних правовідносин, котра може полягати в необхідності здійснення дій активного чи пасивного характеру.

Слід зазначити, що можливість двоякої поведінки обумовлена наявністю у правовому регулюванні суспільних відносин двох способів законодавчого закріплення обов'язків – позитивного зобов'язування та методу заборон (негативного зобов'язування).

Дії активного характеру спонукають зобов'язаного учасника діяти в інтересах інших учасників корпоративних відносин, оскільки вони забезпечені санкцією за невиконання обов'язку. Переважно обов'язковість вчинення такий дій у нормах корпоративного права змодельована шляхом використання термінів «зобов'язаний», «повинен» тощо [17, с. 51]. Приміром, товариство на вимогу учасника зобов'язане надати йому для ознайомлення річний баланс, звіти про фінансово-господарську діяльність товариства, протоколи ревізійної' комісії, протоколи зборів органів управління товариством тощо (абз. 3 ч. 2 ст. 88 ГК України); учасники господарського товариства зобов'язані не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства (п. 3 ч.1 ст. 117 ЦК України) тощо [1; 2].

Дії пасивного характеру зумовлені забороною, недопустимістю тих чи інших діянь, оскільки їх вчинення суперечить правам і законним інтересам інших учасників корпоративних відносин. Так, наприклад, акціонерне товариство не має права здійснювати виплату дивідендів за простими акціями у разі, якщо товариство має зобов'язання про викуп акцій або якщо не повністю виплачені поточні дивіденди за привілейованими акціями (ст. 31 Закону України «Про акціонерні товариства») [3].

З аналізу положень чинного корпоративного законодавства випливає, що

учасникам корпоративних правовідносин притаманно три групи корпоративних зобов'язань:

– загальні – властиві учасникам всіх видів господарських товариств;

– спеціальні – обумовлені участю у певному виді господарського товариства;

– локальні – передбачені установчими та іншими локальними документами товариства [17, с. 51].

Слід зазначити, що законодавство містить схожі переліки загальних обов'язків учасника для всіх організаційно-правових форм корпоративних підприємств. Зокрема, обов'язки зазначаються у ст. 11 Закону України «Про господарські товариства» [4], ст. 117 ЦК України [2], ч. 2 ст. 88 ГК України [1], ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» [3], ст. 12 Закону України «Про кооперацію» [5], до яких входять:

1. Обов'язок додержувати установчого документу корпоративного підприємства (а за формулюванням ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» [3] – також і внутрішніх документів товариства, тобто положень, регламентів та ін.), який є першим і прямим наслідком участі особи у такому підприємстві, оскільки саме установчий документ містить локальні норми, що визначаються і змінюються волевиявленням самих учасників та діють у межах підприємства, створюючи його локальне правове поле;

2. Обов'язок виконувати рішення загальних зборів та інших органів управління підприємства. Рішення загальних зборів приймаються відповідно до певної корпоративної процедури, передбаченої законодавством, установчим документом відповідного корпоративного підприємства та інших локальних нормативних актів, і втілюють узгоджене волевиявлення учасників з конкретних питань діяльності підприємства. Інші органи підприємства формуються самими учасниками на загальних зборах, або органами, сформованими учасниками у погодженому ними порядку. Отже, їх повноваження є похідними від прав учасників, що їх обрали, тому законодавець у більшості випадків не надає органам управління підприємства, крім загальних зборів, прав приймати

рішення, які є обов'язковими для учасників.

3. Обов'язок виконувати свої зобов'язання перед корпоративним підприємством, у тому числі і пов'язані з майновою участю, а також вносити вклади (оплачувати акції) у розмірі, порядку та засобами, передбаченими установчим документом. Формування майнової бази є життєво важливим питанням для корпоративного підприємства: утворюючи підприємство або вступаючи до нього учасники приймають зобов'язання щодо внесення вкладів (оплати акцій), виконання цих зобов'язань може бути критично важливим для діяльності підприємства. У будь-якому випадку, виникнення прав учасника перебуває у зв'язку з прийняттям та виконанням зобов'язань, пов'язаних з майновою участю [13, с. 148-149].

Отож, вище перелічені обов'язки є спільними для господарських товариств та виробничих кооперативів. Проте, чинне законодавство України передбачає також й другі, додаткові обов'язки, що покладаються на учасників окремих чи декількох організаційно-правових форм корпоративних підприємств. Наприклад, обов'язок не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства передбачений законом щодо всіх видів господарських товариств, крім виробничих кооперативів. Перелік відомостей, що є конфіденційними та/або становлять комерційну таємницю, має бути визначений органом товариства, що є уповноваженим приймати відповідні рішення. Учасники повинні бути ознайомлені з таким переліком.

Ще одним прикладом можна назвати додаткові обов'язки для учасників повних товариств та повних учасників командитних товариств. Зокрема, вони повинні:

– не вчиняти без згоди інших учасників від свого імені та у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб правочини, що є однорідними з тими, які становлять предмет діяльності товариства (ст. 70 Закону України «Про господарські товариства»);

– солідарно з іншими учасниками (повними учасниками) відповідати за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, на яке може бути звернене

стягнення, незалежно від того, виникли ці борги до чи після вступу до товариства, у тому числі відповідати за борги, які виникли до моменту вибуття учасника чи відступлення ним частки протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому він вибув з товариства (ст. 124 ЦК України, ст. 74 Закону України «Про господарські товариства»).

Учасники товариств з додатковою відповідальністю зобов'язуються при недостатності майна товариства додатково відповідати належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному до внеску кожного учасника розмірі, що встановлюється установчим документом (ст. 151 ЦК України, ст.65 Закону України «Про господарські товариства»).

Акціонер акціонерного товариства, який придбав контрольний пакет акцій такого товариства, зобов'язаний придбати у всіх акціонерів, які висловлять таке бажання, належні їм прості акції і сплатити за них ринкову вартість (ст. 65 Закону України «Про акціонерні товариства») [2; 3; 4].

Джерелом додаткових обов'язків учасників корпоративного підприємства може бути не лише законодавство, але й установчий документ, а в акціонерному товаристві – також договір, що укладається акціонерами.

Слід зазначити, що з обов'язків, які досить часто передбачають у статутах товариств з обмеженою відповідальністю, слід вказати обов'язок учасників не конкурувати з таким товариством. В літературі висловлюється думка, що він подібний до того, який у силу прямої вказівки ст. 70 Закону України «Про господарські товариства» несуть учасники повних та повні учасники командитних товариств, але, як правило, сформульований таким чином, щоб він охоплював усі можливі форми конкуренції учасника з товариством.

Слід також зазначити, що законодавство України розглядає участь у загальних зборах учасників (членів, акціонерів) як їх право, а не обов'язок. Отже, у разі, якщо розмір частки учасника (40%+1 акція в акціонерних товариствах, 40% у товариствах з обмеженою чи додатковою відповідальністю) дозволяє йому своєю неявкою на збори заблокувати їхнє проведення через відсутність кворуму, така неявка учасника не може розглядатися як порушення

ним певних обов’язків, навіть у разі, якщо зірвано (у тому числі неодноразово) збори, до порядку денного яких внесені життєво важливі для товариства питання [13, с. 150]. Втім, для акціонерних товариств ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» дозволяє передбачити у статуті можливість укладення акціонерами договору, за яким на акціонерів покладається обов’язок участі у загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання [3].

Пунктом 2.20 Постанови Пленуму Вищого Господарського суду України від 25.02.2016 № 4 Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин визначено, що участь в загальних зборах й голосування на них є правом, а не обов’язком учасника (акціонера, члена). Водночас, законодавцем не заперечується право на укладення такого роду договорів щодо участі в загальних зборах [7].

Наслідком порушення учасником його обов’язків в усіх корпоративних підприємствах крім акціонерного товариства може бути виключення такого учасника за рішенням загальних зборів (ч. 4 ст. 98 ГК України; ст. ст. 52,64,72 Закону України «Про господарські товариства», ч. 3 ст. 100, ст. 128, ч. 2 ст. 166 ЦК України) з наступною виплатою йому частини вартості майна товариства, пропорційної розміру його частки (повернення паю) [1; 2; 4].

ВИСНОВОК

Суспільні відносини, котрі за своїм предметом вважають корпоративними, виникли в зв'язку із реформуванням економіки України та закріпленням в основоположних нормативних актах прав й свобод людини, у тому числі права на створення юридичної особи і права на заняття підприємницькою діяльністю шляхом створення різного виду юридичних осіб.

На сьогоднішній день жоден із видів суспільних відносин не зумовив такого розмаїття визначень, поглядів та дискусій, як корпоративні правовідносини. Корпоративні правовідносини мають складну правову природу, комплексний характер. Вони регулюються різними галузями права – цивільним та господарським. Це зумовлено в першу чергу недосконалістю вітчизняної законодавчої бази, зокрема уповільненим процесом узгодження Цивільного та Господарського кодексів України, відсутністю основоположного нормативного акта корпоративного права – Закону України «Про акціонерні товариства», прогалинами Закону України «Про господарські товариства».

Корпоративними правовідносинами слід визнати врегульовані нормами права й установчими документами такі суспільні відносини, котрі виникають серед засновників/учасників юридичної особи та, власне, самою юридичною особою у результаті реалізації засновницьких прав, та відносини серед учасників, котрі об'єднуються щодо набуття, реалізації й припинення корпоративних прав. Обов'язковою ознакою корпоративних відносин є присутність визначеного законодавцем об'єкта права корпоративної власності.

Зміст корпоративних правовідносин – являє собою складну двоелементну структуру, яка складається із суб'єктивних прав та обов'язків учасників таких відносин. Вона побудована за принципом «право-обов'язок».

Під корпоративними правами необхідно розуміти всю сукупність передбачених законодавством та установчим документом прав, що їх отримує особа внаслідок триваючого або минулого володіння часткою, паєм певного розміру (певною кількістю акцій) у статутному капіталі, або майні конкретного

корпоративного підприємства. Ці права є різними за обсягом у різних учасників (акціонерів, членів) і відображають ступінь корпоративного контролю даного учасника (члена, акціонера) над даним корпоративним підприємством.

В юридичній літературі наводиться чимало пропозицій до класифікації корпоративних прав. Вважаємо, що найбільш повною є поділ корпоративних прав за ознакою правового змісту, за якими вони поділяються поділяють на:

– корпоративні права з управління корпоративним підприємством;

– корпоративні права з отримання прибутку і майна корпоративного підприємства;

– корпоративні права з отримання інформації щодо діяльності корпоративного підприємства;

– корпоративні права з розпорядження акціями/частками/паями.

Корпоративні обов'язки – це вид та міра належної поведінки учасника корпоративних правовідносин, котра може полягати в необхідності здійснення дій активного чи пасивного характеру.

Учасникам корпоративних правовідносин притаманно три групи корпоративних зобов'язань:

– загальні – властиві учасникам всіх видів господарських товариств (додержання установчого документу; виконувати рішення установчих зборів;);

– спеціальні – обумовлені участю у певному виді товариства (солідарно з іншими учасниками (повними учасниками) відповідати за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, на яке може звертатись стягнення);

– локальні – передбачені установчими та іншими локальними документами товариства.

Підсумовуючи, варто зазначити, що дослідження змісту корпоративних правовідносин в науці корпоративного права не позбавлене недоліків. Зокрема, є розбіжності щодо визначення кола корпоративних відносин, що становлять його зміст. Крім того, існує значна розпорошеність норм, що визначає корпоративні правовідносини. Вважаємо за необхідне підтримати думку тих науковців, котрі вважають доцільним прийняття Корпоративного кодексу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 року / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15

2. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 року / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page

3. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 року / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-17

4. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 року / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1576-12

5. Закон України «Про кооперацію» від 10.07.2003 року / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1087-15/parao90#o90

6. Порядок виплати дивідендів акціонерним товариством, що затверджено Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 12.04.2016 року № 391 / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0639-16

7. Постанова Пленуму Вищого Господарського суду України від 25.02.2016 № 4 Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16

8. Бабецька І. Я. Корпоративні правовідносини та корпоративні права: до проблеми визначення поняття / І. Я. Бабецька // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – 2013. – № 8. – С. 150-155.

9. Глусь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Н. С. Глусь; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – 194 с.

10. Жорнокуй Ю. Суб'єктивне корпоративне право: універсальна єдність чи множинність прав / Ю. Жорнокуй // Вісник Академії правових наук України. – 2011. – № 3. – С. 106-116.

11. Кибенко Е. Р. Корпоративное право: підруч. / Е. Р. Кибенко. – Х.: Еспада, 2009. – 480 с.

12. Кібець Т. О. Права учасників акціонерного товариства на отримання дивідендів: нормативне забезпечення / Т. О. Кібець // Вісник Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – 2014. – С. 177-180.

13. Корпоративне право: навчальний посібник / О. В. Гарагонич, С. М. Грудницька, Е. Е. Бекірова, Ю. М. Бисага ; за заг. ред. О. В. Гарагонича, С. М. Грудницької. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. – 344 с.

14. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія / В. М. Кравчук. – Львів: Край, 2009. – 474 с.

15. Пальчук П. М. Корпоративне право: навч. посіб. / П. М. Пальчук. – К.: Київ. над. торг.-екон. ун-т, 2015. – 316 с.

16. Савінова В. М. Правова природа корпоративних правовідносин / В. М. Савінова // Молодий вчений. – 2015. – № 5(3). – С. 72-75.

17. Симонян Ю. Ю. Загальна категорія корпоративних правовідносин / Ю. Ю. Симонян // Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – №.43 . – С. 47-52.

18. Спасибо-Фатєєва І. В. Корпоративне управління монографія / І. В. Спаснбо-Фатсєва, О. Р. Кібенко, В. І. Борисова // Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків: Право, 2007. – 500 с.

19. Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.03 / І. В. Спасибо-Фатєєва. – Х.: Право, 2000. – 390 с.

20. Щербина В. Правова природа корпоративних відносин / В. Щербина // Українське комерційне право. – 2006. – № 7. – С. 10-14.